

Rokasgrāmata bērnu tiesību aizsardzības jautājumos

Vadlīnijas izglītības iestādēm bērnu tiesību aizsardzībā

Rīga
2019.

Satura rādītājs:

1. Terminu skaidrojums un normatīvais regulējums bērnu tiesību aizsardzības jomā, kas attiecināms uz izglītības iestāžu darbu	4
2. Drošas ārējās un iekšējās vides radīšana	6
Videonovērošana izglītības iestādē	8
Pozitīvas psiholoģiskās vides veidošana izglītības iestādē	11
Izglītības iestādes rīcība gadījumos, kad apdraudēta bērna drošība	15
3. Izglītības iestādes iekšējās kārtības noteikumu izstrāde	19
Bērnu sūdzību un iesniegumu izskatīšanas kārtība	23
Rīcība, ja tiek novērota vai konstatēta vardarbība pret bērnu	25

Vadlīnijas izglītības iestādēm bērnu tiesību aizsardzības jomā izstrādātas, lai veicinātu vienotas izpratnes veidošanas izglītības iestādēs par būtiskākajiem bērnu tiesību jautājumiem, it īpaši par tiem, kuru risināšana atbilstoši normatīvajiem aktiem nodota izglītības iestāžu kompetencē.

Vadlīniju mērķis ir sniegt izglītības iestādēm metodisku atbalstu bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanā, izskaidrojot normatīvo aktu prasības, un veidot vienotu izpratni par iekšējo normatīvo aktu izstrādi.

Vadlīnijās apkopota:

- informācija par normatīviem aktiem, vadlīnijām, e-platformām un informatīviem materiāliem, kas piemērojami bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanai izglītības iestādē;
- pārkāpumi, kas saistīti ar bērnu drošības neievērošanu, un iespējamie preventīvie pasākumi un risinājumi to novēršanai;
- pozitīvas un bērnu respektējošas saskarsmes iespējas izglītības iestādē;
- pamatprincipi izglītības iestāžu iekšējo normatīvo aktu izstrādei.

Vadlīniju mērķauditorija ir izglītības iestāžu administrācija, pedagogi un izglītības iestāžu atbalsta personāls.

Vadlīnijas izglītības iestādēm bērnu tiesību aizsardzībā sagatavoja Iveta Mantromoviča
Rokasgrāmatas pasūtītājs – Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija
Izpildītājs – Latvijas Pašvaldību mācību centrs

1. Terminu skaidrojums un normatīvais regulējums bērnu tiesību aizsardzības jomā, kas attiecināms uz izglītības iestāžu darbu.

Bērns – ikviens cilvēks, kas nav sasniedzis 18 gadu vecumu, ja vien saskaņā ar attiecīgiem tiesību aktiem pilngadība neiestājas agrāk¹.

Izglītojamais – bērns, skolēns, audzēknis, students vai klausītājs, kas apgūst izglītības programmu izglītības iestādē vai pie privātp praksē strādājoša pedagoga². Šo vadlīniju izpratnē – pirmsskolas vecuma bērns, kurš apmeklē izglītības iestādi, un skolēns.

Izglītības iestāde – valsts, pašvaldību, valsts augstskolu vai citu juridisko vai fizisko personu dibināta iestāde, kuras uzdevums ir izglītības programmu īstenošana vai komercsabiedrība, kuram izglītības programmu īstenošana ir viens no darbības veidiem³. Šo vadlīniju izpratnē – skola un pirmsskolas izglītības iestāde.

Bērna tiesību aizsardzību nodrošina dažādas institūcijas, tai skaitā – izglītības iestādes⁴.

Izglītības iestādes vadītājam, vadītāja vietniekam audzināšanas darbā, vispārējās izglītības, profesionālās izglītības un interešu izglītības pedagogam ir nepieciešamas speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā⁵. Savukārt kārtību, kādā apgūstamas speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā, kā arī šo zināšanu saturu un apjomu, nosaka Ministru kabineta 2014. gada 1. aprīļa noteikumi Nr. 173 “[Noteikumi par kārtību, kādā apgūst speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā, šo zināšanu saturu un apjomu](#)”.

Izglītības iestādes, kurās īsteno vispārējās izglītības programmas, nodrošina iespēju katram bērnam apgūt pamatzināšanas par bērna tiesībām un pienākumiem⁶.

¹ [Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību konvencija](#). 1. pants

² [Izglītības likums](#). 1. panta 17. punkts

³ [Izglītības likums](#). 1. panta 17. punkts

⁴ [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#). 5. panta pirmās daļas 2. punkts

⁵ [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#). 5.¹ panta 1. daļas 3. punkts un 18. punkts

⁶ [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#). 19. panta pirmā daļa

Lai nodrošinātu bērnam drošu vidi izglītības iestādē, Bērnu tiesību aizsardzības likums paredz, ka izglītības iestādes vadītājs ne retāk kā reizi gadā pieprasa ziņas no Iekšlietu ministrijas Informācijas centra Sodu reģistra, lai pārliecinātos par personas atbilstību Bērnu tiesību aizsardzības likuma prasībām⁷.

Izglītības iestāžu vadītāji un darbinieki, kā arī citas personas, kuras sniedz pakalpojumu izglītības iestādē, ir atbildīgi par bērna veselības un dzīvības aizsardzību, bērna drošību, kvalificētu pakalpojumu sniegšanu un bērna tiesību ievērošanu. Savukārt pirmā daļa paredz, ka personas par izdarītajiem pārkāpumiem saucamas pie disciplinārās vai citas likumā noteiktās atbildības⁸.

Protams, lai arī atbildība un sodi par šādiem pārkāpumiem ir paredzēti, normatīvā regulējuma primārais mērķis nav sodīt, bet gan rosināt rūpēties par noteikumu ievērošanu un pildīšanu, lai bērni būtu drošībā un pasargāti. Svarīgi, lai izglītības iestādes darbiniekiem ir vienota izpratne par bērnu tiesību aizskārumiem un rīcību, kādā tie tiek novērsti.

⁷ [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#). 72. panta ceturtnā, piektā un sestā daļa

⁸ [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#). 72. pants

2. Drošas ārējās un iekšējās vides radīšana.

Izglītības iestādē bērns pavada lielu daļu savas ikdienas, tāpēc ir svarīgi, lai šī vide bērniem būtu droša un draudzīga. Domājot par šādas vides radīšanu, svarīgi apzināties bērna pieredzes trūkumu un zinātkāri, un izdarīt visu, lai bērna vēlme izmēģināt savu varēšanu nenodarītu viņam ļaunumu. Tas nozīmē, ka bērni jā māca atpazīt bīstamas un personisko drošību apdraudošas situācijas, aizstāvēt sevi un citus un, ja nepieciešams, lūgt pieaugušo palīdzību. Savukārt pieaugušie – vecāki, pedagogi un izglītības iestādes darbinieki – atpazīst bērnu tiesību pārkāpumu riskus un zina, kāda ir konkrētā rīcība, ja pārkāpumi tiek konstatēti.

Pirmie soļi būs saruna ar bērnu par to, kādēļ viena vai otra darbība ir bīstama, un pieaugušo personīgais pozitīvais piemērs, bet nākamie – droša iekšējās un ārējās vides radīšana, izstrādājot skaidrus un nepārprotamus iekšējos normatīvos aktus, kā arī konsekventa rīcība gadījumos, ja konstatēti pārkāpumi.

Izglītojamajam ir tiesības uz dzīvībai un veselībai drošiem apstākļiem izglītības iestādē un tās organizētajos pasākumos⁹, līdz ar to atbilstoši izglītības iestādes vajadzībām un vietējiem apstākļiem izglītības iestāde izstrādā drošības noteikumus, ko paredz Ministru kabineta 2009. gada 24. novembra noteikumi Nr. 1338 “[Kārtība, kādā nodrošināma izglītojamo drošība izglītības iestādēs un to organizētajos pasākumos](#)”. Saskaņā ar izstrādāto kārtību drošības noteikumos obligāti iekļaujama informācija:

- ✓ par rīcību ekstremālās situācijās (piemēram, ja izcēlies ugunsgrēks, telpās jūtama gāzes smaka, plūdi, vardarbības situācija);
- ✓ par rīcību nestandarta situācijās (piemēram, saskarē ar bīstamiem priekšmetiem un vielām);
- ✓ par ceļu satiksmes drošību;
- ✓ par drošību uz ūdens un ledus;
- ✓ par personas higiēnu un darba higiēnu;

⁹ [Izglītības likums](#). 55. panta 8.punkts

- ✓ par darba drošību, veicot praktiskos un laboratorijas darbus (izņemot profesionālās ievirzes sporta izglītības iestādes);
- ✓ par drošību mācību laikā un mācību nodarbību starplaikos.

Lai bērns zinātu, kā rīkoties situācijās, kas liecina par kādas personas aizdomīgiem nodomiem, iekšējās kārtības noteikumos iekļaujama informācija par bērna rīcību gadījumā, ja viņš kādas personas rīcībā saskata draudus savai vai citu drošībai. Piemēri vecākiem un pedagogiem, kā runāt ar bērnu par personisko drošību attiecībās ar citiem cilvēkiem, ievietoti e-platformā www.dzimba.lv. Te atrodamas arī interesantas spēles, uzdevumu lapas un padomi bērniem. Prasmi veidot drošas attiecības ar citiem cilvēkiem bērni var piedaloties Džimbas konkursos un uzdotot jautājums par sev aktuāliem jautājumiem.

Savukārt Centrs “Dardedze” izstrādājis e-mācību platformu, kas ļauj izvērtēt, vai pirmsskolas izglītības iestāde atbilst droša un draudzīga bērnudārza kritērijiem: <http://drosaberniba.lv/emacibas>.

Videonovērošana izglītības iestādē.

Viens no resursiem, kā gādāt par bērnu drošību, ir videonovērošanas ierīkošana. Izglītības iestādē informācijai par videonovērošanu jābūt norādītai viegli saprotamā veidā un izvietotai vietā, kur tiek veikta videonovērošana. Svarīgi, lai norādes, kas informē par videonovērošanas veikšanu, ietver šādu informāciju:

- ✓ “tiek veikta videonovērošana”;
- ✓ atbildīgās personas par videonovērošanu vārds, uzvārds un kontaktinformācija;
- ✓ videonovērošanas mērķis un pamatojums.

Ja tiek veikta videonovērošana un videoieraksti tiek uzglabāti, tad neatkarīgi no tā, cik ilgs ir videoierakstu arhīvs, uz to attiecas [Eiropas Parlamenta un Padomes Regula \(ES\) 2016/679](#) (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti, saskaņā ar kuru personas datu apstrāde ir jāreģistrē Datu valsts inspekcijā: www.dvi.gov.lv. Lēmums par personas datu apstrādes reģistrēšanu tiek pieņemts mēneša laikā no iesnieguma saņemšanas, vai arī tiek pieprasīta papildu informācija, ja sniegtā informācija nav precīza un pietiekama.

Savukārt par pašu datu apstrādi, ja tiek veikta videonovērošana, Datu valsts inspekcija ir sagatavojusi informatīvu materiālu – Rekomendācija “Datu apstrāde videonovērošanas jomā”: https://www.dvi.gov.lv/lv/wpcontent/uploads/Rekomendacija_datu_apstrade_videonoverosanas_joma.pdf.

Rekomendācijas videonovērošanas veikšanai un izvērsta informācija par personas datu apstrādi atrodama Datu valsts inspekcijas mājaslapā <http://www.dvi.gov.lv/lv/zinas/skaidrojums-par-videonoverosanas-veikšanu-ar-videoregistratoru-vai-citam-iericem-un-filmesanu/>.

Vienlaikus Datu valsts inspekcija piedāvā 8 labās prakses principus fizisko personu datu apstrādē, kas saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem fizisko personu datu apstrādes sistēmas pārzinim jāievēro:

<https://www.dvi.gov.lv/lv/datu-aizsardziba/organizacijam/8-labas-prakses-principi-fizisko-personu-datu-apstrade/>

Personas datu apstrāde ir droša un tiek veikta atbilstoši likuma prasībām, ja:

- ✓ Dati tiek godīgi un likumīgi apstrādāti;
- ✓ Datu apstrāde tiek veikta konkrētiem mērķiem un tikai saskaņā ar tiem;;
- ✓ Dati ir adekvāti (ne pārmērīgi);
- ✓ Dati ir precīzi;
- ✓ Dati netiek glabāti ilgāk, nekā nepieciešams;
- ✓ Dati tiek apstrādāti saskaņā ar likumā noteiktām tiesībām;
- ✓ Dati ir drošībā;
- ✓ Dati netiek pārsūtīti uz citām organizācijām, iestādēm vai ārvalstīm bez drošas, adekvātas aizsardzības.

Savukārt izvērsta informācija par bērnu datu aizsardzību izglītības iestādēs atradīsiet Datu valsts inspekcijas izstrādātājās rekomendācijās “Bērnu datu aizsardzība skolās”: https://www.dvi.gov.lv/lv/wpcontent/uploads/jaunumi/publikacijas/DVI_broshura_bernu_dati.pdf.

Videonovērošana būs nelikumīga, ja tā notiks telpās, kur jāpieļauj personu privātums (tualetes, dušas, apģērbu maiņas telpas, izglītības iestādes medicīniskās aprūpes kabinets. Nav pieļaujama jebkāda novērošana bez personu (skolotāju, bērnu, darbinieku un apmeklētāju) informēšanas. Jebkura persona, kura tiek filmēta vai var tikt filmēta, izmantojot videonovērošanas kameras, saprotamā veidā iepriekš jāinformē par videonovērošanu.

No fizisko personu datu aizsardzības viedokļa izglītības iestādes dokumentos vēlams skaidri identificēt videonovērošanas mērķus un kārtību, kādā personas var piekļūt videonovērošanas attēliem. Turklāt ir jānosaka attēlu uzglabāšanas laiks un noteiktas procedūras, kas reglamentē pieejas tiesības attēliem. Videonovērošanas rezultātā iegūtajiem attēliem var piekļūt tikai tās personas, kuras tam ir speciāli pilnvarotas un kurām ir atbilstoši pienākumi, piemēram, atbildīgā persona par drošību izglītības iestādē. Šai personai jābūt atbilstoši apmācītai un jāpārzina videonovērošanas kārtība un datu aizsardzība.

Ierakstu uzglabāšanas ilgums nevar pārsniegt dažas dienas un ieraksti ir jāiznīcina pēc šī perioda, izņemot gadījumus, ja tiek veikta izmeklēšana vai saņemts tiesībaizsardzības iestāžu rakstisks informācijas pieprasījums. Šim periodam jebkurā gadījumā nevajadzētu pārsniegt mēnesi. Videonovērošana nevar tikt uzsākta pirms tās reģistrēšanas Datu valsts inspekcijā, turklāt reģistrācija ir jāveic pārzinim, kas ne vienmēr ir pati izglītības iestāde¹⁰.

¹⁰ Datu valsts inspekcija. "[Rekomendācija "Datu apstrāde videonovērošanas jomā"](#)"

Pozitīvas psiholoģiskās vides veidošana izglītības iestādē

Bērni ļoti lielu un būtisku savas dzīves daļu pavada izglītības iestādē un ir ļoti svarīgi, lai bērns iekļaujas skolas vidē, kļūst par harmoniski attīstītu, vispusīgi izglītotu personību.

Izglītības galvenā funkcija mūsdienās ir atklāt katra bērna individualitāti, radīt apstākļus individualitātes attīstībai, nodrošināt domāšanas būtiskumu izglītības procesā, patstāvību, iniciatīvu, radošu pieeju gan domāšanā, gan darbībā. Liela loma skolēna individuālās personības attīstībā ir mācību iestādei, kurā pedagoģiskā procesa dalībnieki ir bērni, pedagogi un vecāki¹¹.

Labvēlīga gaisotne skolā un klasē, ka arī pozitīvi vērtējama skolas fiziskā vide veicina skolēnu psiholoģisko un fizisko, kā arī sociālo labklājību. Savukārt negatīva gaisotne sociālajā vidē skolā vai klases kolektīvā izraisa stresu, vēlēšanos būt savrup, kā arī vājākas sekmes mācībās.

Lai pilnveidotu skolas psihosociālo vidi, lai attiecības starp bērniem, vecākiem, skolotājiem un skolas administrāciju tiktu balstītas savstarpējā cieņā un sadarbībā, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija īsteno kustību „Draudzīga skola”. Informācija par šo kustību pieejama http://www.bti.gov.lv/lat/draudziga_skola/kustiba_draudziga_skola.

Latvijas Universitāte 2014. gadā projekta „Atbalsta programmu izstrāde un īstenošana sociālās atstumtības riskam pakļauto jauniešu atbalsta sistēmas izveidei” ietvaros izstrādāja un aprobēja programmu “Atbalsts pozitīvai uzvedībai”.

Programmas pamatvērtības - drošība, atbildība, cieņa.

Programma ietver:

- ✓ preventīvas darbības ar mērķi veidot pozitīvu, atbalstošu un drošu mācību vidi, rīkoties, negaidot problēmas;

¹¹ Orska, R. (2006) [Sociālās vides ietekme uz skolēna uzvedību](#).

- ✓ reaktīvas darbības ar mērķi atbalstīt pozitīvu uzvedību, laikus ievērot problemātisku uzvedību, rīkoties;
- ✓ korektīvas darbības ar mērķi mainīt bērnu uzvedības modeļus.
- ✓ Preventīvas darbības:
- ✓ pozitīva komunikācija un sadarbība (skolēni, pedagogi, vecāki);
- ✓ robežu nospraušana: pozitīvu noteikumu izstrāde un mācīšana visa mācību gada garumā;
- ✓ apbalvojumu sistēmas izstrāde.
- ✓ Reaktīvas darbības:
- ✓ pārkāpumu savlaicīga pamanīšana un atpazīšana;
- ✓ atbilstoša pedagoga rīcība pārkāpuma gadījumā.

Vairāk informācijas par projekta ietvaros izstrādāto skolēnu pieļauto pārkāpumu klasifikāciju un atbilstošiem pedagogu rīcības modeļiem: https://www.lps.lv/uploads/docs_module/3_Ieskats%20APU.pdf

Korektīvas darbības – individualizēts atbalsts skolēnam, iesaistot skolas atbalsta personālu vai nepieciešamības gadījumā citus speciālistus.

Apskatot pusaudžu uzvedības grūtības būtiski būtu noskaidrot iespējamus cēloņus konkrētajai rīcībai un tikai tad veidot darbības plānu uzvedības korekcijai. Šo cēloņu klasifikācijas ir dažādas. Viena no izplatītākajām teorijām pievērš uzmanību vairākām lietām:

- ✓ Sociokulturālie iemesli - uzvedības iemesli saistās ar kultūras atšķirībām tajā sociālajā vidē, kurā bērns audzis un attīstījies.
- ✓ Psihoafektīvie iemesli - uzvedības grūtības saistītas ar emocionālo traumu, trauksmi, depresiju, temperamenta atšķirībām.
- ✓ Attīstības iemesli - katram attīstības gaita un temps ir individuāls.
- ✓ Kognitīvie iemesli - uzvedības grūtības saistītas ar īpatnēju bērna radošo darbību un citām pozitīvām, apdāvinātam bērnam raksturīgām atšķirībām.

- ✓ Izglītības iemesli - uzvedības grūtības saistītas ar šī bērna mācīšanās stila, spēju atšķirībām, bērns nevar realizēties mācību procesā¹².

Attīstot skolēniem sociāli emocionālās prasmes, iespējams nodrošināt klases klimata un katra bērna mācība procesa uzlabošanos. Drošības izjūta klasē, kā arī savstarpēja atbalsta un pieņemšanas gaisotne, tie ir priekšnoteikumi, lai varētu noritēt veiksmīga mācīšanās¹³.

Ar materiāliem cieņpilnas saskarsmes kultūras veicināšanai klasē iespējams iepazīties šeit: https://spkc.gov.lv/upload/Projekti/ESF/Vizu%C4%81lie%20materi%C4%81li/buklets_print.pdf.

Nodibinājuma “Centrs Dardedze” sagatavotajos materiālos par mobinga (vienaudžu savstarpējās vardarbības) profilaksi izglītības iestādē minētas aktivitātes, kas veicina pozitīvas psiholoģiskas vides veidošanu:

- ✓ izglītojošas aktivitātes/diskusijas par toleranci, vienaudžu savstarpējo vardarbību un cilvēktiesībām;
- ✓ grupu vienojošas aktivitātes klases vai skolas līmenī;
- ✓ darbs grupās jeb komandās;
- ✓ aktivitātes, kas rada labu noskaņojumu un pozitīvas emocijas skolēnu vidū;
- ✓ nekonkurējoša/demokrātiska vide.

Vairāk informācijas par mobinga profilaksi izglītības iestādēs:

http://www.dzimba.lv/lielas_dzives_skola/mobings.php.

Svarīga pedagoga profesionālā īpašība ir sociāli – psiholoģiskā iecietība. Šī īpašība lielā mērā nosaka pedagoģiskās saskarsmes efektivitāti, kā arī skolēna personības izpētes efektivitāti. Pedagoģiskās saskarsmes procesā kritiskas konfliktsituācijas visbiežāk rodas tieši skolotāja neprasmes - paskatīties uz situāciju no sarunu biedra pozīcijas, bez aizspriedumiem. Sociāli – psiholoģiskā tolerance tiek saprasta, kā iecietība pret dažādiem viedokļiem,

¹² Orska, R. (2006) [Sociālās vides ietekme uz skolēna uzvedību](#).

¹³ La Fontana, Antonius, H. & Cillessen, 2002, Childrens Perceptions of Popular and Unpopular Peers: A Multimethod Assesment. Development Psychology, 635–647.

bezaizspriedumainība cilvēku un notikumu vērtēšanā¹⁴. Detalizēta informācija par saskarsmes veidošanu starp pedagogiem un skolēniem atrodama Latvijas Universitātes realizētā projekta „Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārizglītojošo mācību priekšmetu pedagogu kompetences paaugstināšana” ietvaros izstrādātajā materiālā “Skolotāja pašcieņa un stresa vadīšana”, kas pieejams tālāk norādītajā avotā: <https://profizgl.lu.lv/mod/book/tool/print/index.php?id=16480>.

¹⁴ Orska, R. [Personības loma saskarsmes procesos](#).

Izglītības iestādes rīcība gadījumos, kad apdraudēta bērna drošība

Bērns patvaļīgi atstāj izglītības iestādes teritoriju.

Laikā, kad pirmsskolas vecuma vai jaunāko klašu bērns uzturas izglītības iestādē, nav pieļaujama bērna atrašanās izglītības iestādē vai ārpus iestādes teritorijas bez pedagoga klātbūtnes. Lai novērstu iespēju bērnam bez uzraudzības izklūst no izglītības iestādes teritorijas, svarīgi pārliedzināties, vai izglītības iestādē ir:

- ✓ nodrošināta bērnu uzraudzība (ar videonovērošanu vai pedagoga klātbūtni), arī situācijās, kad bērni starpbrīžos var atrasties izglītības iestādes pagalmā;
- ✓ nodrošināts teritorijas apgaismojums diennakts tumšākajā laikā;
- ✓ visi pedagogi un darbinieki ir informēti par bērniem, kuri ir pakļauti šim drošības riskam.

Situācijā, kad pedagogs vai cita persona konstatē, ka bērns patvaļīgi atstājis izglītības iestādes teritoriju, svarīgi rīkoties atbilstoši situācijai. Ja pedagogs atrodas kopā ar citiem bērniem, nekādā gadījumā nedrīkst atstāt bērnus bez pieaugušā uzraudzības, lai par notikušo ziņotu administrācijai. Par notikušo telefoniski jāinformē iestādes vadītājs vai administratīvais dežurants, kuri nekavējoties:

- ✓ norīko iestādes darbiniekus bērna meklēšanai,
- ✓ par bērna pazūšanu ziņo policijas nodaļai un bērna vecākiem,
- ✓ nepieciešamības gadījumā informē pašvaldību.

Rīcību, kas jāievēro šādā situācijā, iekļauj izglītības iestādes drošības noteikumos, nepieciešamības gadījumā paplašinot punktu "Par rīcību ekstremālās un nestandarta situācijās".

Izglītības iestādē vai tās teritorijā bērns gūst traumu.

Bērni traumas lielākoties gūst nedrošā vidē, tāpēc liela nozīme pievēršama drošas vides radīšanai izglītības iestādē. Veselības inspekcija ir izstrādājusi vadlīnijas izglītības iestādēm “Vides kvalitāte un drošība skolā”, kas izglītības iestādei piedāvā iespēju izvērtēt, vai vides un aprīkojuma drošība atbilst normatīvo aktu un standartu prasībām. Vadlīnijas elektroniskā formātā atrodamas tīmekļvietnē <http://www.vi.gov.lv/uploads/files/VadlinijasSkolu2019.pdf>.

Tomēr tikpat bieži traumas tiek gūtas neuzmanīgas rīcības dēļ, piemēram, skrienot pa kāpnēm, saskrienoties vai kaujoties. Kā šādā situācijā rīkoties izglītības iestādei?

Izglītojamajam ir tiesības saņemt pirmo palīdzību izglītības iestādē un tās organizētajos pasākumos.

Kārtību, kādā nodrošināma pirmās palīdzības pieejamība izglītības iestādē, nosaka 2010. gada 23. marta Ministru kabineta noteikumi Nr. 277 “[Kārtība, kādā nodrošināma izglītojamo profilaktiskā veselības aprūpe un pirmās palīdzības pieejamība izglītības iestādēs](#)”.

Izglītības iestādes vadītāja rīcība, ja izglītojamais guvis nelielu sadzīves traumu un nav apdraudēta viņa veselība un dzīvība:

- ✓ nodrošina ārstniecības personas pirmās palīdzības sniegšanu bērnam traumas gūšanas vietā vai izglītības iestādes veselības punktā;
- ✓ par notikušo nekavējoties ziņo bērna vecākiem.

Izglītības iestādes vadītāja rīcība, ja izglītojamam ir smaga trauma vai saslimšana:

- ✓ nekavējoties izsauc neatliekamās medicīniskās palīdzības brigādi;
- ✓ nodrošina ārstniecības personas pirmās palīdzības sniegšanu bērnam izglītības iestādē līdz brīdim, kamēr ierodas neatliekamās medicīniskās palīdzības brigāde;
- ✓ par notikušo nekavējoties ziņo izglītojamā vecākiem;

✓ nekavējoties informē dibinātāju.

Pēc nelaimes gadījuma iestādes vadītājs vienas dienas laikā sastāda nelaimes gadījuma aktu, dokumenta kopiju elektroniski nosūtot dibinātājam.

Valsts izglītības satura centrs izstrādājis interaktīvu atbalsta materiālu bērnu vecākiem un skolotājiem “Vesels un drošs” par veselības un cilvēkdrošības jautājumiem pirmsskolā un sākumskolā: https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/vesels_un_dross.pdf

Izglītības iestādē iekļūst nepiederošas personas.

Bērnu drošību var apdraudēt arī izglītības iestādei nepiederošas personas. Jo mazāka iespēja nepiederošām personām iekļūt nepamanītām izglītības iestādes telpās un teritorijā, jo mazāks apdraudējums būs bērnu drošībai. Līdz ar to svarīgi izglītības iestādē nodrošināt šādus pasākumus:

- ✓ viena kontrolēta galvenā ieeja, apmeklētāju reģistrācijas žurnāls pie galvenās ieejas un atbildīgā persona, kas kontrolē ieeju un atbild par žurnālu;
- ✓ citas papildu ieejas izglītības iestādē vienmēr ir slēgtas, to izmantošana ir atļauta un iespējama tikai konkrētiem izglītības iestādes darbiniekiem;
- ✓ nožogota izglītības iestādes teritorija ar slēdzamu ieeju ar zvana pogu;
- ✓ bērnu un izglītības iestādes personāla dežūras;
- ✓ videonovērošana;
- ✓ nepieciešamības gadījumā bērniem ir nodrošināta iespēja vērsties pie izglītības iestādes personāla un tikt uzklausītiem, lai saņemtu atbalstu un palīdzību;
- ✓ bērni ir informēti, pie kuriem darbiniekiem var vērsties pēc palīdzības;
- ✓ personāls ir informēts par rīcību situācijās, kad tiek apdraudēta bērnu drošība.

Valsts policijas Galvenās kārtības policijas pārvaldes Prevencijas vadības nodaļa ir izstrādājusi palīgmateriālu drošības izvērtēšanai izglītības iestādēs http://www.vp.gov.lv/faili/pdf_linki/vp_paligmaterials_web.pdf, kas ietver arī informāciju par nepiederošu personu piekļuvi izglītības iestādes telpām un risku identificēšanu izglītības iestādē, tai skaitā vietu, kur nepamanīti var iekļūt un uzturēties nepiederošas personas.

3. Izglītības iestādes iekšējās kārtības noteikumu izstrāde

Lai nodrošinātu labvēlīgu un drošu mācību vidi, svarīgi respektēt gan pedagogu, gan bērnu tiesības. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 68.panta otrajā daļā teikts, ka kārtības uzturēšana nodrošināma ar iekšējās kārtības noteikumiem, kuri atbilst likuma prasībām un neaizskar bērna cieņu¹⁵. Pedagogiem ir tiesības mācīt, un katram bērnam – tiesības mācīties. Pedagoģija Latvijā nozīmē ne tikai bērnu izglītošanu, bet arī audzināšanu. Audzināšana ir svarīga daļa no pedagoga darba, lai bērni uzaugtu par derīgiem un atbildīgiem sabiedrības locekļiem. Tāpēc izglītības iestādes uzdevums ir nodrošināt drošu un izglītojamā vispusīgai attīstībai labvēlīgu mācību un audzināšanas vidi, piemēram, ieviešot izglītības iestādē ētikas kodeksu, izglītojamo pozitīvas uzvedības atbalsta noteikumus, vairāk informācijas atrodams 2016. gada 15. jūlija Ministru kabineta noteikumos Nr. 480 “[Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība](#)”.

Bērnu tiesību aizsardzības likums nosaka bērna pienākumu mācīties atbilstoši savai fiziskajai un garīgajai attīstībai. Mācību laikā viņam jāievēro izglītības iestādes iekšējās kārtības noteikumi un sabiedrībā pieņemtie uzvedības noteikumi. Bērns nedrīkst, izmantojot savas tiesības, aizskart citu bērnu un pieaugušo tiesības un likumīgās intereses¹⁶.

Savukārt Izglītības likums nosaka, ka izglītojamajam ir pienākums ievērot izglītības iestādes nolikumu vai satversmi un iekšējos normatīvos aktus, tajā skaitā iekšējās kārtības noteikumus, un ar savu rīcību nediskreditēt izglītības iestādi¹⁷. Tāpat izglītojamajam ir pienākums neapdraudēt savu un citu personu veselību, drošību un dzīvību, būt pieklājīgam izglītības iestādē un ārpus tās¹⁸. Izglītības iestādes iekšējās kārtības noteikumi ir iekšējais normatīvai akts, kura galvenais

¹⁵ [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#). 68. panta otrā daļa

¹⁶ Ministru kabineta 2009. gada 24. novembra noteikumi Nr. 1338 “[Kārtība, kādā nodrošināma izglītojamo drošība izglītības iestādēs un to organizētajos pasākumos](#)”

¹⁷ [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#). 13. panta pirmā un otrajā daļa

¹⁸ [Bērnu tiesību aizsardzības likums](#). 23. panta otrā un piektā daļa

uzdevums ir radīt bērniem drošu vidi. Iekšējās kārtības noteikumi ir saistoši bērniem, tomēr mācību gada sākumā ar tiem jāiepazīstina arī bērnu vecāki. Svarīgi nodrošināt to pieejamību ne tikai izglītības iestādes telpās, bet arī e-klasē, mājaslapā u.c. Pedagogiem iekšējās kārtības noteikumi jālieto, sadarbojoties ar bērniem.

Iekšējās kārtības noteikumos jāiekļauj ne tikai vispārēji noteikumi, kas nosaka izglītības iestādes darba organizāciju, bet arī citi jautājumi, kurus izglītības iestāde uzskata par būtiskiem¹⁹. Piemēram, nosakot vienotu kārtību bērnu sūdzību izskatīšanai, iespējams novērst konflikta rašanos un radīt priekšnoteikumus vienlīdzīgai attieksmei pret bērniem.

Iekšējās kārtības noteikumi nosaka:

- ✓ izglītojamo uzvedības noteikumus izglītības iestādē, tās teritorijā un izglītības iestādes organizētajos pasākumos;
- ✓ evakuācijas plāna un informācijas par operatīvo dienestu izsaukšanu izvietošanu izglītības iestādē;
- ✓ alkohola, cigarešu, narkotisko, toksisko un psihotropo vielu, gāzes baloniņu, gāzes pistoļu, šaujamo ierociņu un auksto ierociņu iegādāšanās, lietošanas, glabāšanas un realizēšanas aizliegumu izglītības iestādē un tās teritorijā;
- ✓ izglītojamā rīcību, ja izglītojamais kādas personas darbībā saskata draudus savai vai citu personu drošībai;
- ✓ vadītāja un pedagogu rīcību, ja tiek konstatēta fiziska vai emocionāla vardarbība pret izglītojamo;
- ✓ atbildību par iekšējās kārtības noteikumu neievērošanu;
- ✓ citus jautājumus, kurus izglītības iestāde uzskata par būtiskiem.

Iekšējās kārtības noteikumos var iekļaut arī, piemēram, informāciju par iepriekšējā nodaļā aprakstīto gadījumu risināšanu.

¹⁹ [Izglītības likums](#). 54. panta 2. punkts

Šeit var iepazīties ar Cesvaines vidusskolas iekšējās kārtības noteikumiem: <http://www.cesvaine.lv/izglitiba/cesvaines-vidusskola/skoleniem/ieksejas-kartibas-noteikumi.html>.

Lai sagatavotu visiem saprotamus iekšējās kārtības noteikumus, to saturs un nepieciešamība jāpārrunā ar bērniem²⁰. Bērniem nav jāmacās no galvas savu pienākumu uzskaitījums, bet jāizprot šo noteikumu pielietošana praktiskā līmenī. Ja noteikumi paredz, ka bērnam ir pienākums ar cieņu izturēties pret valsts un izglītības iestādes simboliem, tad bērnam ir precīzi jāzina, kādi ir valsts un izglītības iestādes simboli un kādas praktiskas darbības ir aizliegts veikt. Ja noteikumi paredz, ka bērnam ir pienākums izturēties laipni un pieklājīgi, nedrīkst pieļaut situāciju, ka izglītības iestādes pedagogi izturas pretēji šai bērnam izvirzītajai prasībai. Tāpat bērnam ir jāzina, kādi uzvedības veidi nav atbalstāmi un tieši kāda uzvedība no viņa tiek gaidīta.

Atbilstoši bērnu vecumposmiem noteikumus ieteicams papildināt ar metodisko materiālu, ko var izmantot pedagogs, mācot bērniem saprotamā veidā – ar piktogrammām, ilustratīvo materiālu, lomu spēlēm, situāciju modelēšanu un citiem uzskates un interaktīviem līdzekļiem – izprast dažādus ar drošību saistītus jautājumus.

Svarīgi noteikumos paredzēt atbildību par to neievērošanu, kas var būt:

- ✓ mutisks aizrādījums;
- ✓ rakstisks aizrādījums e-klasē;
- ✓ brīdinājums, ko izsaka direktora rīkojumā.

Pārkāpuma izskatīšanas kārtība var atšķirties atkarībā no pārkāpuma smaguma. Vieglāku pārkāpumu gadījumā klases audzinātājs lūdz iesaistītajiem bērniem sniegt paskaidrojumus un veic pārrunas, nepieciešamības gadījumā uzaicinot uz pārrunām arī vecākus. Ja pārkāpums ir smags, tā izskatīšanā tiek

²⁰ [Izglītības likums](#). 54. panta 6., 7. punkts

iesaistīts arī skolas atbalsta personāls (sociālais pedagogs un psihologs). Nepieciešamības gadījumā pārkāpumu var izskatīt pedagoģiskās padomes sēdē.

Par katru pārkāpumu jāinformē bērna vecāki.

Informācija par pedagogu rīcību situācijās, kad skolēni pārkāpj izglītības iestādes iekšējās kārtības noteikumus, atrodama Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas izstrādātajā metodiskajā materiālā „[Izglītības iestāžu resursi un rīcība situācijās, kad skolēns ar savu uzvedību traucē mācību procesu vai apdraud savu vai citu personu drošību, veselību vai dzīvību](#)”, kā arī diagnosticēšanas materiālā bērnu uzvedības traucējumu un saskarsmes grūtību diagnosticēšanai speciālistiem, kas iesaistīti atbalsta sniegšanā bērniem ar uzvedības traucējumiem un saskarsmes grūtībām izglītības iestādēs, aprūpes iestādēs, bāriņtiesās un pašvaldību iestādēs. Diagnosticējošais materiāls pieejams [šeit](#).

Bērnu sūdzību un iesniegumu izskatīšanas kārtība.

Ja bērns nav apmierināts ar situāciju izglītības iestādē vai uzskata, ka viņa tiesības ir pārkāptas, bērnam ir tiesības vērsties pēc palīdzības izglītības iestādē. Ikvienā gadījumā iestāde veic likumā paredzētās darbības pārkāpuma, ja tāds tiek konstatēts, novēršanai, kā arī atbalsta un palīdzības sniegšanai bērnam. Izglītības iestāžu vadītājiem, kurās uzturas bērni, ir pienākums noteikt bērnu sūdzību iesniegšanas un izskatīšanas kārtību un padarīt to bērniem zināmu un pieejamu²¹.

Izstrādājot bērnu sūdzību izskatīšanas kārtību, jāņem vērā bērnu, uz kuriem šis dokuments attiecināms, vecums.

Šādas kārtības mērķis ir identificēt bērna interešu aizskārumu (dziļš aizvainojums, sarūgtinājums, sāpinājums, pazemojums, noniecinājums) vai apdraudējumu (radīti bīstami apstākļi bērna veselībai un /vai dzīvībai) un to novērst.

Kārtībā jāiekļauj rīcības plāns, kas paredz konkrētas darbības bērnu sūdzību izskatīšanai izglītības iestādē:

1. Bērns mutvārdos vai rakstiski apraksta situāciju iestādes darbiniekam.
2. Sūdzība mutvārdos vai rakstiski nekavējoties tiek nodota iestādes direktoram vai direktora vietniekam, kurš lemj par tālākajiem bērna tiesību aizsardzības pasākumiem.
3. Ja bērna sūdzības izpētei nepieciešams ilgāks laika periods kā viena darba diena, un tā nav saistīta ar tūlītēja bērna tiesību aizskārums novēršanu, direktors vienas darba dienas laikā nosaka atbildīgo darbinieku sūdzības izskatīšanā.
4. Sūdzību izskatīšana parastā kārtībā notiek 3 darba dienu laikā, par tās rezultātu izglītības iestādē informē bērnu un bērna vecākus (likumiskos pārstāvjus) rakstiski. Steidzamības kārtībā sūdzība tiek izskatīta

²¹ [Izglītības likums](#). 55. panta 5. punkts

nekavējoties, rīkojoties atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likumam, lai bērnu tiesības un likumīgās intereses netiktu aizskartas¹⁹.

5. Sūdzības fiksēšana notiek saskaņā ar dokumentu aprites kārtību izglītības iestādē.
6. Pēc sūdzības izskatīšanas direktors ar rīkojumu uzdod izstrādāt plānu bērna tiesību pārkāpuma novēršanai, nosakot par tā izpildi atbildīgo personu.

Ar plānu iepazīstina bērnu un viņa vecākus. Ja izstrādātais plāns netiek pildīts, tad bērna vecākiem ir tiesības vērsties pie iestādes dibinātāja.

Ar kārtību bērnus un darbiniekus iepazīstina katra mācību gada sākumā.

Rīcību bērna sūdzību izskatīšanai pirmsskolas izglītības iestādē var noteikt, paplašinot iekšējās kārtības noteikumos punktu "Izglītojamā rīcība, ja izglītojamais kādas personas darbībā saskata draudus savai vai citu personu drošībai". Jāatceras, ka pieņemot sūdzību no bērna pirmsskolas izglītības vecumā, papildu jānodrošina ilustratīvas materiāls (attēlu sērijas, piktogrammas, video), kas palīdzētu bērnam paust savas domas un emocijas.

Rīcība, ja tiek novērota vai konstatēta vardarbība pret bērnu.

Mūsdienās vardarbība pret bērnu ir kļuvusi par nopietnu problēmu, kas nomāc un uztrauc gan vecākus, gan pedagogus.

Lai veidotu izpratni par vardarbību pret bērnu, tādējādi veicinot vardarbības gadījumu atklāšanu un arī atbilstošu rīcību, Centrs “Dardedze” ir izveidojis e-platformu “[Bērns kā cietušais](#)”, kur atrodama izvērsta informācija par vardarbības veidiem, riska faktoriem, pazīmēm un sekām, tiesību aktiem un pakalpojumiem vardarbībā cietušiem bērniem.

Ikdienas darbam Centrs “Dardedze” piedāvā arī labās prakses piemērus, kurus var izmantot speciālisti darbā ar bērniem. Piemēri ir atrodami [šeit](#).

Izstrādājot kārtību, kā rīkoties, ja tiek novērota vai konstatēta vardarbība pret bērnu, ieteicams izmantot pielikumā pievienoto *Rīcības plānu gadījumos, kad konstatēta vardarbība vai prettiesiska darbība pret bērnu:*

Pielikums

Rīcības plāns gadījumos, kad konstatēta vardarbība vai prettiesiska darbība pret bērnu:

1. Bērns ziņo par iespējamu vardarbību vai prettiesisku darbību, kas vērsta pret viņu, pedagogam vai citam izglītības iestādes darbiniekam.

2. Persona, kura konstatējusi iespējamu vardarbību vai prettiesisku darbību pret bērnu, informē izglītības iestādes administrāciju, sociālo pedagogu vai psihologu, vai medicīnas darbinieku par konstatēto.

3. Sociālais pedagogs vai psihologs ar cietušo bērnu veic pārrunas par notikušo un rakstiski ziņo izglītības iestādes vadītāju par sarunā konstatētajiem faktiem.

4. Medicīnas darbinieks veic pārrunas ar bērnu, veic apskati, fiksē konstatētās vardarbības sekas, ja nepieciešams, izsauc neatliekamo medicīnisko palīdzību.

5. Ja vardarbība notikusi ģimenē, iestādes vadītājs nekavējoties ziņo policijai un bāriņtiesai.

6. Ja vardarbība notikusi ārpus ģimenes, iestādes vadītājs vai sociālais darbinieks, vai pedagogs paziņo par konstatēto bērna vecākiem.